

MTM:s synpunkter på utkast till nationell biblioteksstrategi

Dnr MTM 2018/633

Inledning

Kungliga biblioteket har sedan 2015 i uppdrag att ta fram en nationell biblioteksstrategi. I maj 2018 presenterades ett första utkast: Från ord till handling – På väg mot en nationell biblioteksstrategi.

MTM tackar för möjligheten att nu få lämna synpunkter till detta utkast. Vi anser att det finns många bra förslag att gå vidare med i det fortsatta arbetet mot en nationell biblioteksstrategi.

MTM:s synpunkter och förslag utgår från den formulering i vår förordning som för fram att MTM ska "i samverkan med bibliotek och skolor i landet arbeta för att personer med funktionsnedsättning ska få tillgång till sådana exemplar av litterära verk som de behöver för att kunna ta del av verken...". MTM har också ett särskilt uppdrag att "inom sitt verksamhetsområde lämna information och råd till bibliotek och organisationer". Fokus på MTM:s inspel ligger därför på de användare som via biblioteken får eller bör få stöd och hjälp till tillgänglig läsning och information.

Sammanfattning

MTM förordar att det i utkastet till en nationell biblioteksstrategi tydligt framgår att:

- den demokratiska rätten till information kräver tillgänglighet för alla oavsett funktionsförmåga
- tillgänglig läsning är en aspekt som genomsyrar alla målområden med hänvisning till FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning samt diskrimineringslagen
- tillgänglighet inte endast definieras som en riktad service till personer med funktionsnedsättning. Tillgänglighet gäller en prioriterad infrastruktur som möter behovet av effektiva digitala tjänster, samordnad service utifrån individens behov och förutsättningar, samt ger alla medborgare tillgång till information, litteratur och nyheter.
- en väl utbyggd och fungerande skolbiblioteksverksamhet är en grundförutsättning för att tillgänglig läsning ska vara en självklarhet för alla elever
- samtliga digitala tjänster som utvecklas med allmänna medel ska möta upp mot aktuella krav på tillgänglighet

Demokratisk rättighet

Ett starkt biblioteksväsende är en demokratisk rättighet för alla medborgare, oavsett kön, ålder, etnisk bakgrund eller funktionsnedsättning, vilket skapar förutsättning för att all information, nyheter och litteratur är tillgänglig för alla i det format som passar var och en.

Sverige har ratificerat FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning. Konventionen fokuserar på icke-diskriminering och listar nödvändiga åtgärder för att personer

med funktionsnedsättning ska kunna åtnjuta såväl medborgerliga och politiska som ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter. Konventionsstaterna ska bland annat:

- garantera fullständigt, faktiskt samt lika möjligheter till deltagande och inkludering i samhället
- vidta alla ändamålsenliga åtgärder för att säkerställa att personer med funktionsnedsättning kan utöva yttrandefriheten och åsiktsfriheten inklusive friheten att söka, ta emot och sprida uppgifter och idéer på lika villkor som andra och genom alla former av kommunikation som de själva väljer

Med hänvisning till FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning samt diskrimineringslagen vill MTM understryka att tillgänglighet för alla ska vara en aspekt som genomsyrar alla målområden i utkastet till nationell biblioteksstrategi. Bristande tillgänglighet definieras som grund för diskriminering. Där utgör tillgängliga medier och därmed möjligheten till tillgänglig läsning en förutsättning för att garantera den enskildes demokratiska rätt till litteratur, information och nyheter. För att ett inkluderande och tillgängligt samhälle ska bli verklighet krävs att alla medborgare kan ta del av samma medier och vid samma tidpunkt.

Vi hänvisar också till EU-lagstiftning som direktiven om webbtillgänglighet och tillgången till tillgängliga produkter och tjänster.

MTM förordar att det i utkastet tydligt framgår att den demokratiska rätten till information kräver tillgänglighet för alla oavsett funktionsförmåga.

Prioriterad infrastruktur

MTM lyfter behovet av en fungerande infrastruktur för Sveriges bibliotek för att de ska kunna bedriva den verksamhet som är formulerad i lagstiftning och uppdrag. I bibliotekslagen framhålls att biblioteken ska ägna särskild uppmärksamhet åt prioriterade grupper. MTM anser att frågan om tillgänglighet därför inte endast kan definieras som en riktad service till personer med funktionsnedsättning utan istället måste lyftas till en diskussion om prioriterad infrastruktur som möter behovet av effektiva digitala tjänster, samordnad service utifrån individens behov och förutsättningar, samt ger alla medborgare tillgång till information, litteratur och nyheter. MTM arbetar för att vara ett kunskapscentrum som med riktlinjer, kompetens och främjande verksamheter ska vara ett stöd för offentliga funktioner, civilsamhällets organisationer och marknadens aktörer. Det innebär bl.a. att stötta biblioteken att på egen hand nå ut och nå fler av dem som har behov av tillgängliga tjänster. Behovet av att kunna läsa och ha tillgång till litteratur, information och nyheter följer en individ genom livets olika skeden, från förskola till högskola, genom yrkeslivet och tiden därefter.

I det utkast som föreligger presenteras MTM och myndighetens uppdrag under rubriken *Funktionsnedsättning*. MTM menar att rubriken är missvisande och bör utgå. MTM skapar möjligheter för många att kunna vara en del av samhället på lika villkor. Information som gäller MTM:s uppdrag bör vara en del av antingen Demokratiavsnittet eller av Infrastrukturavsnittet, i jämförelse med andra organisationer som bidrar till nationell infrastruktur utifrån ett demokratiskt perspektiv.

Tillgänglig digitalisering

Begreppet tillgänglighet kan tolkas på många sätt. I utkastet används det ofta i förbindelse med tjänster eller medier som är lätta att nå och fria att använda för alla och envar. Det är positivt att det ges förslag om nya digitala tjänster och medier som tillgängliggörs via digitalisering. Från MTM:s sida vill vi dock peka på att många av dessa tjänster ändå inte är tillgängliga för alla. Vi ser en brist på kunskap om användarnas differentierade behov av tillgängliga format och olika sätt att läsa på, vilket exkluderar många användare.

MTM förordar att samtliga digitala tjänster som utvecklas med allmänna medel ska möta upp mot aktuella krav på tillgänglighet. Sverige har åtagit sig att följa EU:s lagstiftning och direktiv gällande både webbtillgänglighet och tillgänglighet för produkter och tjänster utifrån ett funktionshinderperspektiv. De digitala medierna är en möjlighet till inkludering. Korrekt digitalisering är en viktig del av biblioteksväsendets infrastruktur. Vid samordning och förhandling om bibliotekens e-tjänster ska specifikationen innehålla krav på format och distribution som är tillgänglig för alla, utifrån öppna och etablerade standarder samt teknikneutrala och plattformsoberoende lösningar.

MTM verkar för att marknaden ska ta ansvar och producera medier i ett tillgängligt format från början, s.k. universell utformning. Det innebär att produkter, miljöer, program och tjänster ska kunna användas av alla utan behov av anpassning eller specialutformning. Frågan ägs alltså bl.a. även av förlag och bibliotek, inte enbart MTM. MTM kan däremot vara ett stöd för andra aktörer vid utformande av produkter och tjänster som syftar till att skapa möjligheter till tillgänglig läsning.

Ett exempel där avsaknaden av universell design får tydliga konsekvenser är de meröppna biblioteken. Dessa fungerar bra för dem som klarar sig själva och inte behöver stöd av bibliotekspersonal. Däremot exkluderar de bl.a. den som inte fyllt 18 år, den som inte behärskar det svenska språket och därmed behöver stöd i biblioteksrummet, eller den som har någon form av funktionsnedsättning där personal är en förutsättning för att kunna använda bibliotekets tjänster, inklusive ta del av tillgängliga medier.

Skolbibliotek

MTM menar att biblioteken är en förutsättning för att nå ut till dem som har behov av tillgängliga medier – och där har skolbiblioteken en särskilt viktig roll.

En fungerande skolbiblioteksverksamhet är en grundförutsättning för att barn och unga i behov av tillgängliga medier ska få tillgång till litteratur, information och nyheter i tillgängliga format. Även här krävs en infrastruktur som möjliggör en effektiv samordning av resurser och medier för att skapa en ändamålsenlig verksamhet till gagn för den enskilde.

Utkastets mål att skapa en stark och sammanhållen kedja av utbildningsbibliotek från förskola till högskola ser MTM som positivt eftersom det skulle gynna förmedlingen av tillgänglig läsning.

Kunskap och kompetensutveckling

Idag efterfrågas ökad digital kompetens från bibliotekssektorn i takt med att nya krav på att hantera digitala tjänster och verktyg uppstår. Inom detta fält bör förståelsen om tillgänglig läsning ses. Många bibliotek har idag insikt i att den demokratiska rätten till information kräver tillgänglighet för alla oavsett funktionsförmåga. Dessvärre finns det andra bibliotek som inte

har en lika god kunskap om att information, nyheter och litteratur ska vara tillgänglig för alla i det format som passar var och en.

Det bör finnas tydliga planer på hur en jämlik tillgång till tillgängliga medier och kunskapen om tillgänglig läsning bör säkerställas på biblioteken. MTM bidrar gärna inom B&I-utbildningen och forskning inom detta område.

Samverkan

Samverkan mellan statliga myndigheter som hanterar biblioteksfrågor bör öka. KB, Kulturrådet och MTM bör få tydliga uppdrag som säkerställer och utvecklar bibliotekens kunskaper, kompetens och tjänster. Enligt bibliotekslagen ska den regionala biblioteksverksamheten främja samarbete, verksamhetsutveckling och kvalitet vilket gagnar den samlade bibliotekssektorn. Den regionala biblioteksverksamheten bör få förutsättningar att verka för en jämlik biblioteksservice över hela landet.

Avslutning

Ett effektivt och samverkande biblioteksväsende med tydlig ansvarsfördelning gagnar alla. Det ger tillgång till landets samlade biblioteksresurser utifrån vars och ens förutsättningar och behov. En nationell biblioteksstrategi har möjlighet att synliggöra en prioriterad infrastruktur som ger alla medborgare tillgång till information, litteratur och nyheter på lika villkor.

2018-10-24